

Zbigniew Bereszyński*
Opole

Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989,
red. W. Kucharski i in., Wrocław: Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, 2022,
ISBN 978-83-963893-9-8, s. 718

W 2016 r. rozpoczęła działalność Sieć Ziem Zachodnich i Północnych zrzeszająca pięć placówek naukowych i kulturalnych zajmujących się problematyką specyficzną dla terenów przyłączonych do Polski w wyniku drugiej wojny światowej. Członkami tego konsorcjum są: Instytut Zachodni w Poznaniu, Instytut Śląski z siedzibą w Opolu (przekształcony w 2019 r. z placówki naukowej w placówkę kultury), Centrum Dialogu Przełomy w Szczecinie (oddział Muzeum Narodowego), Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu oraz Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie¹. Działalność sieci zaowocowała m.in. zorganizowaniem w latach 2016–2017 wystawy mobilnej pt. *Wrastanie. Ziemie Zachodnie i Północne. Początek (1945–1950)*², a w latach 2017–2018 opublikowaniem – w formie internetowej – dwóch tomów „Rocznika Ziem Zachodnich” (niestety wydawanie tego periodyku zostało zawieszone w 2019 r.)³. Pod patronatem konsorcjum ukazały się również inne publikacje naukowe. Najnowszym tego przykładem jest obszerna praca zbiorowa *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, wydana w 2022 r. przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu.

Redaktorem naukowym recenzowanego tomu był dr hab. Wojciech Kucharski. Poszczególne rozdziały redagowali: dr hab. Wojciech Kucharski (problematyka

* Badacz niezależny; e-mail: zbereszynski@wp.pl; ORCID: 0000-0001-9761-8701.

¹ Członkowie, Sieć Ziem Zachodnich i Północnych, <http://szzip.pl/pl/czlonkowie/> (dostęp: 22.08.2023).

² *Wrastanie. Ziemie Zachodnie i Północne. Początek* (katalog wystawy), red. nauk. K. Bock-Matuszyk, W. Kucharski, Wrocław 2017; *Wystawa podróżująca, Sieć Ziem Zachodnich i Północnych*, <http://szzip.pl/pl/jestesmy-stad-i-u-siebie-odpowiedzi-szukajmy-na-wystawie-wrastanie-ziemie-zachodnie-i-polnocne-poczatek/> (dostęp: 22.08.2023).

³ „Rocznik Ziem Zachodnich”, <https://www.rocznikziemzachodnich.pl/rzz> (dostęp: 22.08.2023).

wyznaniowa), prof. dr hab. Adam Makowski (problematyka gospodarcza), prof. dr hab. Andrzej Sakson (problematyka społeczno-kulturalna), dr hab. Brygida Solga, prof. Politechniki Opolskiej (problematyka demograficzna), prof. dr hab. Grzegorz Strauchold (problematyka historyczno-geograficzna) oraz dr hab. Ryszard Tomkiewicz (problematyka historyczna).

Redaktorom książki przyświecał zamiar znalezienia odpowiedzi na pytanie o tożsamość obszaru określanego mianem Ziem Zachodnich i Północnych oraz jego poszczególnych części składowych. W szczególności chodziło im o rozważenie kwestii, czy w tym przypadku można mówić o jednym regionie, czy należy mówić raczej o całej grupie odrębnych regionów „o pewnym wspólnym doświadczeniu w przeszłości”⁴. Do realizacji tego ambitnego zamierzenia zaangażowano łącznie trzydziestu siedmiu autorów⁵.

Struktura recenzowanego tomu obejmuje dwa teksty wprowadzające oraz sześć rozdziałów tematycznych, które są poświęcone historyczno-geograficznej charakterystyce poszczególnych regionów oraz wybranym sferom życia społecznego na ich obszarze w latach 1945–1989, tj. w okresie pomiędzy zakończeniem drugiej wojny światowej a upadkiem systemu komunistycznego w Polsce.

Opracowany w imieniu redaktorów tomu wstęp zawiera ogólną charakterystykę podjętego przedsięwzięcia badawczo-wydawniczego⁶. Następujący po nim tekst autorstwa prof. dr hab. Przemysława Wiszewskiego poświęcono zagadnieniom metodologicznym odnoszącym się ogólnie do historii regionalnej⁷. W pierwszym z sześciu rozdziałów tematycznych zawarto ogólną charakterystykę historyczno-geograficzną Ziem Zachodnich i Północnych oraz ich części składowych. W pozostałych pięciu rozdziałach przedstawiono powojenną historię tych terenów w następujących perspektywach badawczych: sytuacja demograficzna, życie religijne, życie gospodarcze, polityka historyczna oraz społeczeństwo i kultura.

Każdy z sześciu rozdziałów tematycznych obejmuje wprowadzenie i podsumowanie napisane przez redaktora rozdziału, zbiorczą bibliografię oraz podrozdziały poświęcone poszczególnym regionom, na jakie podzielono obszar Ziem Zachodnich i Północnych. Zastosowany podział terytorialny wyróżnia następujące regiony bądź ich lokalne odpowiedniki: Śląsk Opolski, Dolny Śląsk, Ziemię Lubuską, Pomorze Zachodnie, Pomorze Gdańskie bądź obszar byłego Wolnego Miasta Gdańska oraz Warmię i Mazury. W rozdziale *Spółeczeństwo i kultura na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1989* cały obszar Pomorza potraktowano łącznie.

Redaktorzy recenzowanego tomu przyznają, że nie udało się zrealizować zasadniczego celu przedsięwzięcia, a mianowicie nie zdołano znaleźć ostatecznej odpowiedzi na pytanie sformułowane w tytule tomu⁸. Za ich niewątpliwe

⁴ *Ziemie Zachodnie i Północne – region czy regiony?*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Wrocław 2022, s. 15.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, s. 13–15.

⁷ P. Wiszewski, *Historia regionalna – koncepcja i praktyka*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 17–27.

⁸ *Ziemie Zachodnie i Północne ...*, s. 13.

osiągnięcie należy jednak uznać zgromadzenie w jednej publikacji książkowej olbrzymiej ilości opracowanych systematycznie informacji z zakresu powojennej historii tzw. Ziemi Odzyskanych. Do rąk czytelników oddano bowiem w większości bardzo wartościowe kompendium historyczne, przydatne zarówno do celów edukacyjnych, jak też badawczych, niejednokrotnie mogące być punktem wyjścia dla dalszych prac.

Zdecydowana większość zawartych w tomie tekstów została opracowana w sposób rzetelny i kompetentny, a zarazem przystępny dla liczego grona czytelników. Dodatkowo w wielu przypadkach są to opracowania o charakterze mniej lub bardziej pionierskim. Recenzowana publikacja nie jest jednak dziełem doskonałym. Przy tak szerokim zakresie tematycznym – zarówno terytorialnie, jak i chronologicznie – nie sposób bowiem uniknąć pewnych mankamentów i słabości, możliwych jednak do wyeliminowania w ewentualnym powtórnym wydaniu książki. Obok tekstów niewątpliwie wartościowych poznawczo, opartych na solidnej bazie źródłowej i opracowanych sprawnie warsztatowo, pojawiają się tam teksty słabsze, kwalifikujące się do gruntownego przerebadowania bądź ponownego opracowania. W niektórych przypadkach można to tłumaczyć niezbyt fortunnym doбором autorów, niekoniecznie będących specjalistami w danej dziedzinie.

Szczególnie jaskrawym tego przykładem jest podrozdział poświęcony powojennej historii gospodarczej Śląska Opolskiego⁹. Jego autorami są prof. dr hab. Michał Lis, wieloletni pracownik Instytutu Śląskiego, oraz dr Bartosz Kuświk, obecny dyrektor tej placówki. Pierwszy z wymienionych w 1978 r. opublikował opracowanie poświęcone odbudowie przemysłu na Śląsku Opolskim w latach 1945–1949¹⁰, trudno jednak uznać go za specjalistę w zakresie późniejszej historii gospodarczej regionu. Doktor Kuświk natomiast, o ile mi wiadomo, nigdy wcześniej nie zajmował się problematyką gospodarczą, zatem już samo podjęcie się przez niego roli współautora rozdziału o takiej tematyce budzi zdziwienie. Te okoliczności w oczywisty sposób zaciążyły na efektach pracy zespołu.

Za w miarę poprawnie opracowane – choć nie bez mankamentów – można uznać tylko początkowe partie podrozdziału, obejmujące okres do połowy lat pięćdziesiątych. Podano w nich sporo konkretnych informacji na temat tego, jak rozwijał się wówczas potencjał gospodarczy regionu, uwzględniając szczególnie ważniejsze zakłady pracy. Znacznie gorzej przedstawia się część końcowa, poświęcona latom 1971–1989. Nie znajdziemy tam wiele poza bezkrytycznie zredagowanym wyciągiem z roczników statystycznych, zawierającym dane na temat procentowego udziału województwa opolskiego w działalności produkcyjnej poszczególnych działów i gałęzi gospodarki. Nic nie wskazuje na to, aby autorzy zadali sobie trud dotarcia do stosownych źródeł archiwalnych, a nawet zapoznania się z łatwo dostępną literaturą o tematyce związanej z życiem gospodarczym

⁹ M. Lis, B. Kuświk, *Gospodarka Opolszczyzny w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 359–372.

¹⁰ Zob. *Gospodarka na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1989. Bibliografia*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 460.

ostatniego dwudziestolecia PRL. Jest to podejście trudne do zaakceptowania w przypadku opracowania o aspiracjach naukowych.

Co gorsza, autorzy nie zadbali o opatrzenie przytoczonych danych statystycznych odpowiednim komentarzem, niezbędnym choćby dla zapobieżenia ich błędnej interpretacji przez czytelnika. Razi na przykład brak stosownego komentarza do informacji o tym, że w województwie opolskim produkowano 49,5% autobusów wytwarzanych w Polsce¹¹. Czytelnik niezający realiów życia gospodarczego w PRL mógłby pomyśleć, że chodzi o pojazdy służące do przewozu pasażerów w komunikacji miejskiej i międzymiastowej. Tymczasem informacja ta odnosi się wyłącznie do popularnych w swoim czasie mikrobusów marki „Nysa” (produkowanych w Fabryce Samochodów Dostawczych w Nysie), które dla celów statystycznych były ujmowane w kategorii autobusów). Niestety recenzowana publikacja nie zawiera podobnego wyjaśnienia.

Lata 1971–1989 były okresem szczególnie ważnym w historii społeczno-gospodarczej Śląska Opolskiego (podobnie zresztą jak całego kraju). W pierwszej dekadzie tego okresu miał miejsce wielki boom inwestycyjny, który zaowocował podwojeniem potencjału przemysłowego regionu. Powstało wówczas wiele nowych zakładów pracy, z których część z powodzeniem funkcjonuje do dzisiaj (przykładem może być cementownia „Górażdzie” w Choruli, będąca obecnie największym zakładem tej branży w Europie). Niestety rozwój gospodarczy w tamtym czasie był bardzo nierównomierny: postępowi w jednych dziedzinach towarzyszył regres w innych, jak również zaniedbania potrzeb socjalnych ludności. Realizacja wielu inwestycji opóźniała się bądź została zawieszona z powodu wyczerpania środków finansowych. Analogicznie jak w całym kraju, na Śląsku Opolskim zjawiska te legły u podstaw wielkiego kryzysu gospodarczego, który ostatecznie zaowocował narodzinami „Solidarności” i upadkiem systemu komunistycznego w Polsce. Ten ważny proces historyczny zasługiwał choćby na szkicowe przedstawienie w omawianym tu podrozdziale. Niestety jego autorzy o to nie zadbali, ograniczając się do niewiele mówiących i „niestrawnych” dla przeciętnego czytelnika ogólników statystycznych dotyczących procentowego udziału Opolszczyzny w produkcji poszczególnych branż gospodarki, wydajności czterech zbóż w kwintalach na hektar itp.

Jest to tym trudniejsze do zrozumienia i usprawiedliwienia, że autorzy mieli do dyspozycji nie tylko łatwo dostępne materiały źródłowe w zasobach Archiwum Państwowego w Opolu, ale także m.in. ciąg artykułów na ten temat opublikowany w latach 2016–2019 w „Studiach Śląskich” Instytutu Śląskiego, a zatem w periodyku, z którym mają na co dzień do czynienia (dr Kuświk jest obecnie nawet redaktorem naczelnym tego czasopisma!)¹². Ich zadanie

¹¹ Ibidem, s. 371.

¹² Z. Bereszyński, *Pod znakiem „dynamicznego rozwoju”. Strategia gospodarcza PZPR po Grudniu '70 i jej realizacja na przykładzie województwa opolskiego*, cz. 1: *Od optymistycznych prognoz i deklaracji po pierwsze oznaki kryzysu*, „Studia Śląskie” 2016, t. 78, s. 65–100; idem, *Pod znakiem „dynamicznego rozwoju”. Strategia gospodarcza PZPR po Grudniu '70 i jej realizacja na przykładzie województwa opolskiego*, cz. 2, *Załamanie strategii gospodarczej PZPR i Czerwiec '76 w województwie opolskim*, „Studia Śląskie” 2017, t. 81, s. 113–152; idem, *Pod znakiem dynamicznego*

dotyczące okresu zapoczątkowanego w 1971 r. było zatem wyjątkowo łatwe, jednak nie zdołali mu sprostać¹³.

Dodatkowo autorzy omawianego tu podrozdziału mijają się z prawdą, interpretując masowe wyjazdy Ślązaków do Republiki Federalnej Niemiec w latach 1971–1980 jako odzwierciedlenie zjawisk kryzysowych w życiu gospodarczym PRL¹⁴. W rzeczywistości wyjazdy te były konsekwencją innych faktów i wydarzeń, jak normalizacja stosunków pomiędzy PRL a RFN w grudniu 1970 r. czy Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w 1975 r.¹⁵ Owszem, emigracja śląskich autochtonów miała w znacznej mierze podłoże ekonomiczne, ale wiązało się to z wyższym poziomem życia w RFN i było niezależne od aktualnej sytuacji ekonomicznej w Polsce (masowe wyjazdy zaczęły się na długo przed pierwszymi oznakami kryzysu gospodarczego w PRL).

Należy podkreślić, że z treścią omówionego podrozdziału kontrastuje treść innych tekstów o analogicznej tematyce, opracowanych z należytym wykorzystaniem dostępnych archiwaliów i literatury przedmiotu¹⁶. Szkoda, że redaktorzy tomu nie zadbali o wyegzekwowanie takich samych standardów od wszystkich autorów.

Przedmiotem kontrowersji mógłby być również dobór autorów do opracowania podrozdziału poświęconego życiu społeczno-kulturalnemu na Śląsku Opolskim¹⁷. Został on napisany przez dwoje językoznawców: dr Agatę Haas i dr. Krzysztofa Kleszcza. W przypadku publikacji o tematyce historycznej brak historyka w zespole autorskim trudno uznać za rzecz właściwą, jednak tutaj autorzy nadspodziewanie dobrze wywiązali się z powierzonego im zadania. Treść podrozdziału nie budzi poważniejszych zastrzeżeń natury merytorycznej, chociaż pewnym mankamentem jest zdawkowość niektórych informacji, np. tych,

rozwoju. *Strategia gospodarcza PZPR po Grudniu '70 i jej realizacja na przykładzie województwa opolskiego*, cz. 3, *Od prób korekty („manewr gospodarczy”) do otwartego kryzysu. Sytuacja społeczno-gospodarcza w województwie opolskim pomiędzy Czerwcem '76 a Sierpniem '80*, „*Studia Śląskie*” 2019, t. 85, s. 115–151. Zob. też: idem, *Boom inwestycyjny jako bariera rozwoju gospodarczego. Paradoxy historii gospodarczej PRL na przykładzie województwa opolskiego w latach 1971–1980*, [w:] *Meandry modernizacji*, red. D. Bazuń, R. Domke, M. Kwiatkowski, Toruń 2020, s. 148–159.

¹³ Być może przyczyną był brak odpowiedniej kwerendy w zasobach archiwalnych, ale także w zakresie literatury przedmiotu. Rzecz znamienita, że przywołany tu ciąg artykułów ze „*Studiów Śląskich*” nie został w ogóle uwzględniony w bibliografii kończącej rozdział o tematyce gospodarczej. Wymieniono tam natomiast aż trzy prace prof. Lisa, z których tylko jedna może zostać uznana za publikację o takiej tematyce. Por. *Gospodarka na Ziemiach Zachodnich i Północnych...*, s. 460.

¹⁴ M. Lis, B. Kuświk, *Gospodarka Opolszczyzny...*, s. 371.

¹⁵ Zob. Z. Bereszyński, *Pomiędzy emigracją a społecznym zaangażowaniem. Rdzenna ludność Śląska Opolskiego i jej postawy w latach 1980–1989*, [w:] *Spółeczeństwo polskie w latach 1980–1989*, red. N. Jarska, J. Olaszek, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2015, s. 400–401.

¹⁶ P. Bojarski, *Gospodarka Warmii i Mazur w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 436–451; S. Bykowska, *Gospodarka Pomorza Gdańskiego w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 420–434; T. Głowiński, *Gospodarka Dolnego Śląska w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 374–391; M. Machalek, A. Makowski, *Gospodarka Pomorza Zachodniego w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 408–418; C. Osekowski, *Gospodarka Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 393–406.

¹⁷ A. Haas, K. Kleszcz, *Spółeczeństwo i kultura na Śląsku Opolskim w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 574–588.

które dotyczą miejscowych uczelni wyższych (m.in. zupełny brak chronologii w tym zakresie). Można jednak zaakceptować wizję nakreśloną przez autorów podrozdziału, którzy dobrze i szeroko wykorzystali dostępną literaturę.

W podrozdziale, o którym mowa, razi brak należytej dbałości o właściwe zestawienie odnośnej bibliografii. Tekst obejmuje bowiem wątki natury politycznej, które są związane z rozmaitymi przejawami oporu społecznego i działalności opozycyjnej na Śląsku Opolskim, a ta tematyka była już przedmiotem licznych publikacji, z których znaczna część ukazała się nakładem Instytutu Śląskiego¹⁸. Niestety w odnośnym zestawieniu bibliograficznym uwzględniono tylko trzeci tom (!) wydanego przez ten instytut opracowania *Rewolucja „Solidarności” w województwie opolskim 1980–1990. Historia ilustrowana regionu w czasach przełomu*¹⁹. Pominęto także bardzo ważną, zwłaszcza jeżeli chodzi o problematykę kulturalną, monografię autorstwa dr. hab. Mariusza Patelskiego, prof. Uniwersytetu Opolskiego, poświęconą działalności cenzury w województwie opolskim²⁰. Trudno sobie wyobrazić, aby autorzy podrozdziału nie korzystali z przywołanych tu publikacji, i aby sami, nie będąc historykami, w krótkim czasie przebadali ogrom źródeł archiwalnych dotyczących historii politycznej regionu w całym okresie lat 1945–1989. Nawet gdyby tak było (co jednak mało prawdopodobne), to i tak wypadało wymienić ważniejsze pozycje z istniejącej już literatury przedmiotu, choćby po to, aby czytelnicy zainteresowani pogłębieniem tematu dowiedzieli się, gdzie mogą znaleźć stosowne informacje.

¹⁸ Z. Bereszyński, *Marzec '68 na Śląsku Opolskim*, [w:] *Marzec 1968. Fakty, wydarzenia, interpretacje*, red. A. Czwołek, S. Galij-Skarbińska, W. Polak, Toruń 2018, s. 57–74; idem, *Młodzi opolanie wobec stanu wojennego (na przykładzie konspiratorów z organizacji „Wolność i Niepodległość”)*, [w:] *Młodzież kontra system. Rola opozycji młodzieżowej w walce o niepodległość w latach 1945–1989*, red. M. Świder, Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział, Opole 2009, s. 71–84; idem, *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim 1980–1990*, Opole 2014; idem, *Październik '56 w województwie opolskim*, „Studia Zachodnie” 2019, t. 21, s. 95–128; idem, *Referendum ludowe w 1946 r. i wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r. w zachodnich powiatach województwa śląskiego w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa*, [w:] *Referendum ludowe w 1946 roku oraz wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku na Górnym Śląsku*, red. M. Świder, A. Dziurok, Instytut Pamięci Narodowej, Uniwersytet Opolski, Katowice–Warszawa–Opole 2017, s. 110–156; idem, *Rewolucja „Solidarności” w województwie opolskim 1980–1990. Historia ilustrowana regionu w czasach przełomu*, t. 1–3, Opole 2020; idem, *Śląsk Opolski i przełom polityczny lat 1970–1971*, „Studia Śląskie” 2012, t. 71, s. 229–280; B. Bidzińska-Jakubowska, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Śląsku Opolskim i jego miejsce w antykomunistycznej opozycji w latach 1945–1947*, Wyższa Szkoła Inżynierska, Opole 1993; eadem, *Śląsk Opolski w latach 1945–1947. Polityczna strategia budowy „bloku demokratycznego”*, Politechnika Opolska, Opole 2000; M. Patelski, *Czerwiec '76 w województwie opolskim*, „Studia Śląskie” 2015, t. 77, s. 119–141; M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Opolu 1980–1990. Zarys działalności na tle dziejów lokalnego środowiska akademickiego*, Fundacja im. Mieczysława Dumnickiego, Opole 2010; idem, *Protesty czerwcowe 1976 r. w województwie opolskim. Zapomniany strajk w ZEM Namysłów*, Namisłavia, Uniwersytet Opolski, Namysłów–Opole 2016; K. Tarka, *Strajk opolskich studentów w marcu 1968 roku*, [w:] *Marzec '68 z czterdziestoletniej perspektywy*, red. D. Kisielewicz, M. Świder, Uniwersytet Opolski, Opole 2009, s. 119–132.

¹⁹ *Spółeczeństwo i kultura na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1989. Bibliografia*, [w:] *Region czy regiony?...*, s. 669, zob. przyp. 18.

²⁰ M. Patelski, *„Czujni strażnicy demokracji” ludowej. Urząd cenzury w województwie opolskim 1950–1990*, Uniwersytet Opolski, Opole 2019.

W znacznym stopniu rozczarowuje również treść podrozdziału poświęconego polityce historycznej władz „Polski Ludowej” na Śląsku Opolskim²¹. Jego autorem jest dr hab. Piotr Pałys, prof. Instytutu Śląskiego, historyk o uznanym dorobku badawczym. Można zatem oczekiwać, że dobrze się wywiąże z powierzonego mu zadania. Niestety, napisany przez niego tekst razii nierównomiernym traktowaniem różnych okresów historycznych, a większa jego część (blisko sześć i pół strony z siedmiu) została poświęcona faktom i wydarzeniom z lat 1945–1958. Zaledwie nieco pół strony (!) przeznaczono na bardzo skrótowe i ogólnikowe potraktowanie innych wątków tematycznych z okresu do 1989 r. To oczywista nieprawidłowość, wynikająca być może z niedostatku informacji, jakie udało się zgromadzić autorowi²². Konsekwencją tego jest pominięcie niektórych ważnych zagadnień.

Zdumiewające jest m.in. zupełne zignorowanie czy przeoczenie spraw związanych z kościelnymi obchodami milenijnymi (Millennium) i konkurencyjnymi obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego. Tematyka ta była już przedmiotem różnych publikacji, dotyczących także województwa opolskiego, trudno więc zrozumieć, dlaczego autor podrozdziału z nich nie skorzystał²³.

Wątek rywalizacji „Millennium czy Tysiąclecie” zasługiwał na uwzględnienie, tym bardziej że ówczesne wydarzenia pozostawiły trwały ślad w historyczno-kulturalnym krajobrazie Śląska Opolskiego. To właśnie z tamtych czasów pochodzi opolski amfiteatr, nazwany nieprzypadkowo Amfiteatrem Tysiąclecia. Zaczęto go budować z myślą o obchodach planowanych przez władze państwowe, a dopiero później zrodził się pomysł organizowania w tym miejscu krajowego festiwalu polskiej piosenki, który okazał się jedną z najtrwalszych inicjatyw kulturalnych w powojennej historii Polski²⁴. Sama idea organizowania takiego festiwalu w Opolu pozostawała w bliskim związku z ówczesną polityką historyczną, bazującą m.in. na tezie o odwiecznej polskości Śląska Opolskiego.

Dziwi również brak jakiegokolwiek wzmianki na temat roli, jaką w ówczesnej polityce historycznej odgrywała postać Mikołaja Kopernika. Rodowód wielkiego

²¹ P. Pałys, *Polityka historyczna na Śląsku Opolskim w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?*..., s. 478–485.

²² Dysproporcji takich uniknęli natomiast autorzy pozostałych rozdziałów o analogicznej tematyce.

²³ W tym kontekście pozytywnie wyróżniają się podrozdziały poświęcone polityce historycznej na Dolnym Śląsku, Ziemi Lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Pomorzu Gdańskim. Znajdujemy tam sporo godnych uwagi informacji na temat lokalnych inicjatyw związanych z obchodami tysiąclecia. Por. J. Nowosielska-Sobel, *Polityka historyczna na Dolnym Śląsku w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?*..., s. 491, 496; M. Bukiel, *Polityka historyczna na Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?*..., s. 503; P. Migdański, *Polityka historyczna na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?*..., Wrocław 2022, s. 514; S. Bykowska, P.O. Loew, *Polityka historyczna na Pomorzu Gdańskim w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony?*..., s. 528. Tematyki tej brakuje w tekście dotyczącym Warmii i Mazur, ale jest to w pełni zrozumiałe, ponieważ te tereny nie leżały w państwie pierwszych Piastów.

²⁴ Zob. Z. Bereszyński, *Władze komunistyczne i Kościół w województwie opolskim w okresie obchodów milenijnych (1956–1966/1967)*, [w:] *Pół wieku Milenium. Religijne, polityczne i społeczne aspekty obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski (1956–1966/1967)*, red. B. Noszczak, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2017, s. 578–579.

astronoma bywa wywodzony ze wsi Koperniki w powiecie nyskim, a wątek jego śląskich korzeni ze szczególną intensywnością eksponowano w 1973 r., kiedy to w niezwykle uroczysty sposób obchodzono pięćsetną rocznicę urodzin Kopernika. Także ten temat służył propagowaniu tezy o odwiecznych związkach tamtejszych terenów z Polską.

Warto było zwrócić uwagę również na charakterystyczne dla polityki historycznej władz PRL selektywne podejście do motywów świadczących o wielowiekowych związkach ziem śląskich z Polską. Niektóre tego rodzaju wątki tematyczne nie były eksponowane z przyczyn ideologicznych, choć znakomicie nadawały się do zilustrowania takich więzi. Przykładem może być pomijanie takich tematów, jak ufundowanie sanktuarium jasnogórskiego przez księcia opolskiego Władysława II czy śląski rodowód św. Jacka Odrowąża, jednego z głównych patronów Polski. W obu przypadkach brak większego zainteresowania wynikał z wrogiego stosunku władz państwowych do Kościoła katolickiego. Szkoda, że autor recenzowanego tekstu nie zainteresował się tego typu uwarunkowaniami polityki historycznej władz komunistycznych.

Za rażący mankament należy też uznać zupełne pominięcie ciągle aktualnej kwestii sowieckich pomników wojennych w Polsce. Monumentów takich nie brakowało i niestety nadal nie brakuje również w województwie opolskim. Znaczna część społeczeństwa słusznie widzi w nich symbole zniewolenia, a nie rzekomego wyzwolenia. To samo dotyczy rozmaitych pomników polsko-sowieckiego braterstwa broni. Wiele takich monumentów zostało już zlikwidowanych bądź przekształconych w obiekty o odmiennej wymowie, jednak niektóre stoją nadal, a ich przyszłość nie przestaje być przedmiotem kontrowersji. W tym kontekście pozytywnie wyróżnia się treść dwóch innych podrozdziałów o analogicznej tematyce, gdzie kwestii takich pomników nie pominięto. Chodzi o teksty dotyczące Dolnego Śląska i Ziemi Lubuskiej²⁵.

Dość niefortunne i pozbawione merytorycznego uzasadnienia wydaje się połączenie w jednym rozdziale (*Społeczeństwo i kultura na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1989*) problematyki kulturalnej oraz wątków o charakterze politycznym. Chodzi tu bowiem o dwa zasadniczo odmienne obszary życia społecznego z właściwą im specyfiką. Na połączeniu tym ucierpiała w głównej mierze tematyka polityczna związana z kształtowaniem się wzajemnych relacji pomiędzy lokalnymi społecznościami a zdominowanym przez komunistów aparatem władzy tzw. Polski Ludowej. Uważam, że problematyka ta została potraktowana w sposób dość marginalny i zdecydowanie zbyt zdawkowy, a zasługiwałyby na poważniejsze i dokładniejsze omówienie w odrębnym rozdziale.

Reasumując, można stwierdzić, że recenzowana publikacja jest w większości dziełem bardzo wartościowym, ale wymagającym pewnych poprawek i uzupełnień. W związku z tym wskazane byłoby przygotowanie w niedługim czasie jej drugiego wydania, poprawionego i uzupełnionego, przy czym niektóre

²⁵ J. Nowosielska-Sobel, *Polityka historyczna na Dolnym Śląsku...*, s. 495–496; M. Bukiel, *Polityka historyczna na Ziemi Lubuskiej...*, s. 503.

podrozdziały kwalifikowałyby się do przeredagowania lub ponownego napisania, być może nawet przez innych autorów. Warto byłoby również poszerzyć publikację o nowy rozdział dotyczący wątków politycznych, z jednoczesnym wyeliminowaniem tego typu motywów z rozdziału poświęconego społeczeństwu i kulturze. Wskazane byłoby też dokładne przejrzenie i uzupełnienie bibliografii kończących poszczególne rozdziały, tak aby faktycznie odzwierciedlały aktualny stan wiedzy.

Bibliografia

Źródła

- Członkowie, Sieć Ziem Zachodnich i Północnych, <http://szip.pl/pl/czlonkowie/> (dostęp: 22.08.2023).
- „Rocznik Ziem Zachodnich”, <https://www.rocznikziemzachodnich.pl/rzz> (dostęp: 22.08.2023).
- Wrastanie. Ziemię Zachodnie i Północne. Początek (katalog wystawy), red. K. Bock-Matuszyk, W. Kucharski, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2017.
- Wystawa *podróżująca*, Sieć Ziem Zachodnich i Północnych, <http://szip.pl/pl/jestesmy-stad-i-u-siebie-odpowiedzi-szukajmy-na-wystawie-wrastanie-ziemie-zachodnie-i-polnocne-poczatek/> (dostęp: 22.08.2023).

Opracowania

- Bereszyński Z., *Boom inwestycyjny jako bariera rozwoju gospodarczego. Paradoxy historii gospodarczej PRL na przykładzie województwa opolskiego w latach 1971–1980*, [w:] *Meandry modernizacji*, red. D. Bazuń, R. Domke, M. Kwiatkowski, Toruń 2020, Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 148–159.
- Bereszyński Z., *Marzec '68 na Śląsku Opolskim*, [w:] *Marzec 1968. Fakty, wydarzenia, interpretacje*, red. A. Czwolek, S. Galij-Skarbińska, W. Polak, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2018, s. 57–74.
- Bereszyński Z., *Młodzi opolanie wobec stanu wojennego (na przykładzie konspiratorów z organizacji „Wolność i Niepodległość”)*, [w:] *Młodzież kontra system. Rola opozycji młodzieżowej w walce o niepodległość w latach 1945–1989*, red. M. Świder, Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział, Opole 2009, s. 71–84.
- Bereszyński Z., *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim 1980–1990*, t. 1–2, Instytut Pamięci Narodowej, Opole 2014.
- Bereszyński Z., *Październik '56 w województwie opolskim*, „Studia Zachodnie” 2019, t. 21, s. 95–128.
- Bereszyński Z., *Pod znakiem „dynamicznego rozwoju”. Strategia gospodarcza PZPR po Grudniu '70 i jej realizacja na przykładzie województwa opolskiego, cz. 1: Od optymistycznych prognoz i deklaracji po pierwsze oznaki kryzysu*, „Studia Śląskie” 2016, t. 78, s. 65–100.
- Bereszyński Z., *Pod znakiem „dynamicznego rozwoju”. Strategia gospodarcza PZPR po Grudniu '70 i jej realizacja na przykładzie województwa opolskiego, cz. 2: Załamanie strategii i Czerwiec '76 w województwie opolskim*, „Studia Śląskie” 2017, t. 81, s. 113–152.
- Bereszyński Z., *Pod znakiem „dynamicznego rozwoju”. Strategia gospodarcza PZPR po Grudniu '70 i jej realizacja na przykładzie województwa opolskiego, cz. 3: Od prób korekty („manewr gospodarczy”) do otwartego kryzysu. Sytuacja społeczno-gospodarcza w województwie opolskim pomiędzy Czerwcem '76 a Sierpniem '80*, „Studia Śląskie” 2019, t. 85, s. 115–151.

- Bereszyński Z., *Pomiędzy emigracją a społecznym zaangażowaniem. Rdzenna ludność Śląska Opolskiego i jej postawy w latach 1980–1989*, [w:] *Spółeczeństwo polskie w latach 1980–1989*, red. N. Jarska, J. Olaszek, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2015, s. 399–418.
- Bereszyński Z., *Referendum ludowe w 1946 r. i wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r. w zachodnich powiatach województwa śląskiego w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa*, [w:] *Referendum ludowe w 1946 roku oraz wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku na Górnym Śląsku*, red. M. Świder, A. Dziurok, Instytut Pamięci Narodowej, Uniwersytet Opolski, Katowice–Warszawa–Opole 2017, s. 110–156.
- Bereszyński Z., *Rewolucja „Solidarności” w województwie opolskim 1980–1990. Historia ilustrowana regionu w czasach przełomu*, t. 1–3, Instytut Śląski, Opole 2020.
- Bereszyński Z., *Śląsk Opolski i przełom polityczny lat 1970–1971*, „*Studia Śląskie*” 2012, t. 71, s. 229–280.
- Bereszyński Z., *Władze komunistyczne i Kościół w województwie opolskim w okresie obchodów milenijnych (1956–1966/1967)*, [w:] *Pół wieku Milenium. Religijne, polityczne i społeczne aspekty obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski (1956–1966/1967)*, red. B. Noszczak, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2017, s. 569–650.
- Bidzińska-Jakubowska B., *Polskie Stronnictwo Ludowe na Śląsku Opolskim i jego miejsce w antykomunistycznej opozycji w latach 1945–1947*, Wyższa Szkoła Inżynierska, Opole 1993.
- Bidzińska-Jakubowska B., *Śląsk Opolski w latach 1945–1947. Polityczna strategia budowy „bloku demokratycznego”*, Politechnika Opolska, Opole 2000.
- Bojarski P., *Gospodarka Warmii i Mazur w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 436–451.
- Bukiel M., *Polityka historyczna na Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 499–505.
- Bykowska S., *Gospodarka Pomorza Gdańskiego w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 420–434.
- Bykowska S., P.O. Loew, *Polityka historyczna na Pomorzu Gdańskim w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 520–532.
- Głowiński T., *Gospodarka Dolnego Śląska w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 374–391.
- Gospodarka na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 457–463.
- Haas A., K. Kleszcz, *Spółeczeństwo i kultura na Śląsku Opolskim w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 574–588.
- Lis M., B. Kuświk, *Gospodarka Opolszczyzny w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 359–372.
- Machalek M., A. Makowski, *Gospodarka Pomorza Zachodniego w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 408–418.

- Migdalski P., *Polityka historyczna na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 507–518.
- Nowosielska-Sobel J., *Polityka historyczna na Dolnym Śląsku w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 487–497.
- Osekowski C., *Gospodarka Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 393–406.
- Pałys P., *Polityka historyczna na Śląsku Opolskim w latach 1945–1989*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 478–485.
- Patelski M., *Czerwiec '76 w województwie opolskim*, „Studia Śląskie” 2015, t. 77, s. 119–141.
- Patelski M., *„Czujni strażnicy demokracji” ludowej. Urząd cenzury w województwie opolskim 1950–1990*, Uniwersytet Opolski, Opole 2019.
- Patelski M., *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Opolu 1980–1990. Zarys działalności na tle dziejów lokalnego środowiska akademickiego*, Fundacja im. Mieczysława Dumnickiego, Opole 2010.
- Patelski M., *Protesty czerwcowe 1976 r. w województwie opolskim. Zapomniany strajk w ZEM Namysłów*, Namislavia, Uniwersytet Opolski, Namysłów–Opole 2016.
- Spółeczeństwo i kultura na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1989. Bibliografia*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 669–672.
- Tarka K., *Strajk opolskich studentów w marcu 1968 roku*, [w:] *Marzec '68 z czterdziestoletniej perspektywy*, red. D. Kisielewicz, M. Świder, Uniwersytet Opolski, Opole 2009, s. 119–132.
- Wiszewski P., *Historia regionalna – koncepcja i praktyka*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Wrocław 2022, s. 17–27.
- Ziemie Zachodnie i Północne – region czy regiony?*, [w:] *Region czy regiony? Ziemie Zachodnie i Północne 1945–1989*, red. W. Kucharski i in., Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2022, s. 13–15.